

A társadalomvédelem és a gondatlan bűnözés
megelőzése

1. A gondatlan bűnözésnek az össz-bűnözésen belüli részaránya - amennyiben csak a statisztikai adatokat nézzük - csekély: mintegy 5%. Tény ugyanakkor az is, hogy a bűncselekményekkel okozott, közvetlenül mérhető anyagi kárnak viszont már mintegy egyharmadát a gondatlan bűncselekményekkel előidézett kárösszeg teszi ki.

A gondatlan bűnözés jelentőségét azonban nem ezek az arányok fejezik ki a leghűbben. Sokkal nagyobb jelentőségűek azok az alajjelenségek, amelyeknek ritka - és jórészt a bűnelkövetőtől független, azok szempontjából véletlenszerű tényezők által befolyásolt - következménye a gondatlan bűncselekmény. Ebbe a körbe elsősorban azok az emberi élet kockáztatásával járó tevékenységek sorolhatók, amelyek halállal, a testi épség, egészség sérelmével vagy csak jelentős dologi kárral járhatnak. Ezek többsége a balesetek - mint alajjelenségek - körébe tartozik. A gondatlan bűnözés alakulását jórészt a balesetek /döntő módon a közlekedési balesetek/ súlyosságának alakulása határozza meg. Mégpedig azért, mert ma a kriminális cselekménnyé nyilvánítás legdöntőbb szempontja a következmény súlyossága.

A gondatlan bűnözéssel kapcsolatos kriminálpolitika valódi feladata annak megkísérelése, hogy a büntetőjogi szankciórendszer igénybevételével az alajjelenségek körében hozzon létre kedvező változást. A kriminálpolitika szerepe - miként a bűnözés megelőzés egyéb területein is - csak másodlagos lehet. Hatékonyágát nagyban befolyásolja az egyéb preventív politika területén elért eredmények.

A társadalmi viszonyok változásával egyidejűleg a gondatlan bűnözés strukturájában súlyponteltolódásra lehet számi-

tani. Több gondatlan bűncselekmény - nem utolsósorban a társadalmi érzékenység nem kielégítő szintje miatt - ma még csupán a Büntető Törvénykönyv holt betűiben fogalmazódik meg. Elsősorban a természet- és általában a környezetkárosítást eredményező, továbbá az emberi környezet kielégítő állapotát veszélyeztető cselekményekre gondolok. Ezek száma már ma is nagy, de mivel káros hatásuk általában csak hosszú távon érzékelhető: a társadalom még nem tulajdonít nekik kellő jelentőséget és nem veszi igénybe a védelmét szolgáló eszközöket.

Ugyanakkor a tudományos felismerések gyarapodásával a hagyományos gondatlan bűncselekmények egy része fokozatosan veszíteni fog jelentőségéből. A megelőzés feladatát pedig más prevenciók területek, intézmények fogják átvállalni.

2. A társadalom előrehaladását veszélyeztető, sértő cselekmények megelőzése alapvetően három, egymással szorosan összefüggő tevékenységkörben valósítható meg. Elsődleges feladat a kedvező objektív háttér biztosítása. Alapvetően elhibázott az a prevenciók politika, amely kizárólag vagy elsősorban az adott szituációban kockázatos döntéshozatalra kényszerülő embertől várja el - minden körülmények között - a helyes döntést. A hibázás gyakorisága a legeredményesebben a helyes döntésre serkentő körülmények biztosítása útján érhető el.

A következő feladat az egyes életterületeken a helytálláshoz szükséges /lexikális/ tudás megszerezhetőségének biztosítása, a döntéshozatalra kényszerülő emberek számára az elérhető, megtanulható, elsajátítható ismeretanyag rendelkezésre bocsátása.

Társadalomvédelmi szempontból legnehezebb feladat a társadalom egészének és ezen belül a társadalom tagjainak eredményes befolyásolása a legfontosabb értékek tisztelétére. Ugyanakkor csak a szilárd és helyes értékrend alapozhatja meg a társadalmi normák, ezeken belül a jogi, büntetőjogi normák

tiszteletét. A kriminálpolitika ez utóbbi körön belül vállalhat fel bizonyos feladatokat.

3. A gondatlan bűnözéssel kapcsolatos kriminálpolitika egyik legfőbb problémája a következményszemlélet elfogadása vagy elutasítása. Az elfogadás oldalán áll a közvélemény többsége által támogatott tradíció. Az elutasítás oldalán az a kutatói felfogás, amely tiltakozik az ellen, hogy a büntetőjogilag releváns tett elítélendőségét a hibás döntést hozó személy nézőpontjából jórészt véletlenszerű tényezők határozzák meg. Ilymódon ugyanis nem látja biztosítottnak, hogy a joghátránnyal sújtott személy akár az azonos vagy hasonló tevékenységet végző emberek többségétől, akár az átlagosnál nagyobb gondosságot tanusító, az ún. gondos modell szerint tevékenykedő emberektől megbízhatóan elkülöníthető legyen. Amennyiben pedig ilyen ismérvek alapján a jogsértő személy tette nem sorolható egyértelműen a kisebbséghez: féltő, hogy e tény tudatosulása a joghátránnyal fenyegetetteket, érintetteket inkább kataltis-távé teszi, semmint a gondos magatartás tanusítására ösztönöznék. A következményszemlélet elutasítóinak állásait erősítik mindazok a törekvések, amelyek a dekriminalizáció fontosságát hangsúlyozzák és indokolják.

A magyar társadalom jelenlegi tudati szintjét figyelembe véve hazánkban ma még nem a dekriminalizáció a járható út. A gondatlan bűncselekmények kritériumrendszerében ennek ellenére változásra van szükség. Bebizonyosodott, hogy a luxuriánegligencia közötti különbségtevés bizonyítástechnikai szempontból a joggyakorlat számára használhatatlan konstrukció. Célszerű viszont - lehetőség szerint objektív módszerekkel mérhető ismérvekkel - a gondatlanság különböző súlyossági fokozatainak meghatározása. Ennek lényege a hibás döntés, az ezt követő cselekvés /a büntetőjogilag releváns tett/ potenciális társadalomra veszélyessége. Mégpedig a veszélyeztetett értékeknek az értékhierarchiában elfoglalt helye, a védett értékek veszélybe kerülésének közelsége, valamint a potenciális értéksérelemmel

érintett személyek körének együttes figyelembe vételével. E cselekmények szám szerint elenyésző, legsúlyosabb esetei tekinthetők ún. durva gondatlanságnak. Ezek társadalomra veszélyessége - a már említett megfontolások miatt - oly nagyra tekinthető, hogy indokolttá válhat a büntetőjogi gépezet beindítása. Amennyiben a durva gondatlanság kritériumai a társadalmi tevékenységek különböző területein megfelelő egzakt-sággal definiáltak: joggal várható, hogy nemcsak a gondos modellt követő személy, de a többség is mindent megtesz, hogy ilyen cselekményt ne valósítson meg. Ilymódon a társadalom védelme a jelenleginél sokkal eredményesebben látszik biztosíthatónak a gondatlanul elkövetett társadalomra veszélyes cselekményekkel szemben.

4. Lényeges azonban utalni arra, hogy a gondatlan bűncselekmények körében - még a bűnelkövetővé válás során na kimutatható véletlen szelekciós mechanizmus kiküszöbölése esetén is - a büntetési rendszer jelenlegi szigora megalapozatlan és ezért mellőzendő. E cselekmények esetében már jelenleg is - a bosszu elfogadhatatlan clcmtől e'tekintve - minden olyan elvi indok hiányzik, amely a szabadságvesztés büntetés szükségességét megalapozná. Jogéletünkben sajnos mindmáig hiába keressük a büntetések és/vagy intézkedések számos olyan elképzelhető /pl. a javító-nevelő munka tettehez igazodó számos/ fajtáját, amelyek a speciálprevenció eszméjét a gyakorlatban gyümölcsöztetni tudnák.

A gondatlan bűnözés ez összbűnözés szerves része. Következésképpen a bűnözés megelőzésének intézményrendszerében is meg kell találni a helyet számára. Még akkor is, ha egyes területein /pl. a közlekedésben/ nagy hagyományokkal rendelkező, széles társadalmi bázisra támaszkodó prevenció intézményhálózatok veszik fel a küzdelmet a bűncselekmények alapjelenségeivel szemben. E szervezetek munkájából, eredményeiből és sikereiből éppugy, mint kudarcaiból a bűnözés ha-

tékonyabb megelőzését célzó és a közeljövőben megalakításra kerülő intézményhálózat létrehozása során bőséges tapasztalatokat szerezhethünk.